

100% komedii w komedii, czyli o strategiach budowania komizmu w filmie Stanisława Barei *Poszukiwany, poszukiwana*

Anna Ryłek

Adresat zajęć: uczniowie szkoły ponadpodstawowej i ostatniej klasy szkoły podstawowej.

Rodzaj zajęć: lekcja języka polskiego, koło filmowe.

Cel ogólny: Doskonalenie umiejętności rozpoznawania rodzajów komizmu i ich funkcji poprzez analizę i interpretację filmu Stanisława Barei *Poszukiwany, poszukiwana*.

Cele szczegółowe:

Uczeń:

- zna pojęcie komizmu i rozróżnia jego rodzaje;
- zna definicję komedii jako gatunku filmowego;
- interpretuje plakat filmowy;
- analizuje najzabawniejsze sceny filmu S. Barei i określa występujące w nich formy komizmu;
- dostrzega funkcje komizmu w filmie;
- znajduje inne utwory literackie i filmowe z motywem „przebieranki”.

Metody pracy: rozmowa nauczająca, praca z plakatem, praca z kadrem lub fragmentem filmu.

Formy pracy: praca z zespołem klasowy, praca w grupach.

Środki i materiały dydaktyczne: film Stanisława Barei pt. *Poszukiwany, poszukiwana* (1972), załączniki dla uczniów.

Słowa kluczowe: komizm, komedia, rodzaje komizmu, slapstick, satyra.

Czas: 2 godziny lekcyjne + projekcja filmu.

Bibliografia: Głowiński M., Kostkiewiczowa T., Okopień-Sławińska A., Sławiński J., *Słownik terminów literackich*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1988, terminy: „komizm” (ss. 230–231), „slapstick” (s. 471) ▪ Kłos G., „*Poszukiwany, poszukiwana*”. *Kulisy słynnej sceny wyszły na jaw*, <https://film.wp.pl/poszukiwany-poszukiwana-kulisy-slynej-sceny-wyszly-na-jaw-6025228944696449g/5> ▪ Mostowska J., *Elementarz młodego kinomana*, Łódź 2017, s. 27, dostępny przez: <http://edukacjafilmowa.pl/elementarz-mlodego-kinomana/>

PRZEBIEG ZAJĘĆ:

1. Nauczyciel prezentuje plakat do filmu S. Barei autorstwa Jakuba Erola (ZAŁĄCZNIK NR 1) i prosi uczniów o jego interpretację w kontekście treści filmu. Uczniowie pracują w parach lub większych grupach.

Plakat przedstawia twarz przestraszonego mężczyzny, który przykłada palec do ust w geście oznaczającym nakaz milczenia. Sylwetka mężczyzny jest zastąpiona przez rysunek niebieskiego kuchennego fartucha z falbanką, w którego kieszeń włożony jest malarski pędzel. Na czarnym obramowaniu plakatu z prawej i lewej strony zapisany jest dwuwyrzowy tytuł, a na górze „ramy” nazwisko odtwórcy tytułowej roli, gatunek filmu i głównych jego twórców: reżysera i autora zdjęć.

Plakat wyraźnie wiąże się z fabułą filmu. Główny jego bohater posądzony jest o kradzież obrazu z muzeum, w którym jest adiunktem odpowiedzialnym za magazyny. W obliczu groźby pięciu lat więzienia postanawia sam namalować zaginione dzieło. W tym celu musi jednak zniknąć. W przebraniu kobiety zatrudnia się jako gospościa w kolejnych domach warszawskich, aby w końcu, całkiem przypadkiem, znaleźć oryginał obrazu. Stanisław Maria Rochowicz najwyraźniej nie powraca na etat historyka sztuki w Muzeum Narodowym, ale pozostaje „Marysią” — już wykwalifikowaną gospościa w rezydencji jakiegoś dyplomaty.

2. Nauczyciel pyta uczniów o gatunek obejrzanego filmu i definicję tego gatunku, po czym poleca jednemu z uczniów odczytanie przystępnej definicji komedii autorstwa J. Mostowskiej (ZAŁĄCZNIK NR 2).

3. Nauczyciel pyta uczniów o ich rozumienie komizmu, po czym prosi ucznia o przeczytanie słownikowej jego definicji (ZAŁĄCZNIK NR 3) oraz zderzenie jej z istotą filmu. Wydarzenia pokazane w filmie budzą wesołość i śmiech, zaskakują widza, ujawniają niedorzeczności i absurdy rzeczywistości.

4. Uczniowie powinni umieć wskazać znane już z polonistycznej edukacji rodzaje komizmu: słowny, postaci i sytuacyjny.

Komizm słowny wynika z gry słów, żartobliwych powiedzonek, manieri językowej postaci, stylu językowego nieadekwatnego do sytuacji.

Komizm postaci wiąże się z cechami osobowościowymi i charakterologicznymi bohaterów — ich nieporadnością, głupotą, skąpstwem...

Komizm sytuacyjny — bawi odbiorcę spiętrzeniem nieoczekiwanych, zabawnych wypadków i wydarzeń, jego formą jest slapstick (głównie we wczesnych komediach kina niemego) polegający na skumulowaniu efektów komizmu sytuacyjnego w następujących po sobie w niezwykle szybkim tempie karykaturalnych wyjaskrawieniach.

5. Nauczyciel zapisuje temat lekcji i inicjuje krótką pogadankę na temat źródeł komizmu w filmie. Uczniowie na pewno dostrzegą, że podstawowym jest motyw „przebieranki” — zabawnych sytuacji, które muszą przytrafić się mężczyźnie udającemu kobietę. Powinni jednak zauważyć rolę realiów historycznych, politycznych i obyczajowych filmu (patrz: lekcja historii w tym samym pakiecie), umiejscowić dzieło Barei w okresie PRL-u, w czasie prosperity epoki gierkowskiej, a także dostrzec fakt, iż twórcy obrazu sportretowali ten czas w sposób satyryczny i groteskowy, aby ostrze komizmu uderzało w absurdy peerelowskiej rzeczywistości.

6. Klasa podzielona na 3 grupy ma wskazać w filmie 3 rodzaje komizmu: wynikającego z wcielenia się poważnego adiunkta — historyka sztuki w gospozię i absurdów PRL-u. Swoje propozycje uczniowie mogą wpisać do tabeli. Przykładowe uzupełnienie (karta pracy, ZAŁĄCZNIK NR 4):

Grupa	Rodzaj komizmu	Stanisław jako „Marysia	Absurdy PRL-u
1	Komizm sytuacyjny	<ul style="list-style-type: none"> — spacer z Sonią, dogiem państwa Karpielów; — zaloty pana Karpiela; — oświadczyzny Profesora; — gotowanie makaronu. 	<ul style="list-style-type: none"> — zawodowy dyrektor na spotkaniu architektów.
2	Komizm postaci	<ul style="list-style-type: none"> — pierwsza rozmowa Stanisława (jako „Marysi”) z żoną; — umizgi „Marysi” do młodej matki w parku. 	<ul style="list-style-type: none"> — Profesor-bimbrownik — i jego badania na zawartość cukru w cukrze; — państwo dyrektorstwo; — sposób bycia, jedzenia, artykulacji, prowadzenia rozmów.
3	Komizm słowny	<ul style="list-style-type: none"> — telefoniczne rozmowy „Marysi” (udającej matką dziewczynkę) z żoną. 	<ul style="list-style-type: none"> — nowomowa, której używa Dyrektor, np. pisząc referat; — charakterystyka złodzieja stworzona przez artystę i powtórzona przez prokuratora.

7. Nauczyciel prosi każdą z grup o dokonanie analizy najzabawniejszej sceny filmowej, opartej na danym rodzaju komizmu. Większość kultowych scen dostępna jest na portalu YouTube. Ambitniejsza grupa młodzieży może skonfrontować swoją interpretację z naukową definicją komizmu ze *Słownika terminów literackich*

Przykładowe odpowiedzi: scena gotowania makaronu (00:18:40– 00:21:25). Bohater filmu mierzy się z obowiązkami pomocy domowej. Nie mając jeszcze doświadczenia, popełnia rozmaite błędy, co wywołuje oczywisty śmiech widza. Scena gotowania makaronu stała się kultowa. „Marysia” wkłada do garnka zbyt dużo suchego makaronu, którego pod wpływem gotowania robi się coraz więcej (świetne rozwiązanie montażowe — przed oczyma widza zmieniają się kadry z coraz większą liczbą potężnych garnków z kluskami, z którymi „gosposia” przestaje sobie radzić).

Spacer z Sonią, dogiem państwa Karpiełow (00:21:26–00:24:50) lub ZAŁĄCZNIK NR 5. „Marysia” wychodzi na spacer do parku z Sonią, nad którą opieka stanowi jeden z jej obowiązków. „Gosposia” ubrana w różową, robioną na szydelku sukienkę z włóczki, perukę i letnie pantofelki wzbudza wesołość widza samym swoim wyglądem — sposobem poruszania się, obciągania sukienki, radzenia sobie z chodzeniem w butach na obcasie. Odbiorca wie, że ogląda mężczyznę w przebraniu kobiety (komizm postaci). Choć scena opiera się głównie na komizmie sytuacyjnym ocierającym się o slapstick (wyciąganie ze stawu potężnego, skomlącego doga, wspinanie się „Marysi” po pochyłym betonowym brzegu „na pasieczku” podanym przez wyraźnie nią zainteresowanego trenera sprinterów), to Bareja i Fedorowicz bawią również mistrzowsko skrojonymi dialogami: „Marysia” i właściciel psa Maxa:

— Nie mogę zrozumieć, dlaczego państwo Karpielewie mają takiego wielkiego psa! To pewnie musi być wielka miłość.

— E, tam miłość. Oni jej nie cierpią, ale ona ich utrzymuje.

Lub dialog trenera-podrywacza i „gosposi”:

— Śliczny piesek, co?

— To jest suka, proszę pana.

— Widzę. Płeć to ja potrafię rozróżnić. Niektórzy twierdzą nawet, że jestem specjalistą w tej dziedzinie.

Komizm analizowanych scen służy dostarczeniu widzowi czystego, niezmaćonego niczym śmiechu, ale nawet w tych przykładach dostrzec można rys obyczajowy — ucieczka niewinnie posądzonego człowieka przed sądem i więzieniem, hodowanie rasowych psów jako jeden ze sposobów na utrzymanie się lub dorabianie do pensji.

Prezentowanie ustaleń uczniów związanych z innymi komicznymi sytuacjami ujawni, że humor występuje w filmie Barei jako ostrze satyry wymierzone w niekompetencję urzędników, ignorantów obsadzanych na dyrektorskich stanowiskach, styl życia uprzywilejowanych, bezstresowe wychowanie „bananowej młodzieży”, produkcję bimbru i wiele innych absurdów PRL-u.

8. Nauczyciel nawiązuje do tematu lekcji: „100% komedii w komedii” i prosi uczniów o jego wyjaśnienie. Młodzież ma dostrzec relację sformułowania tematu z kultową sceną, kiedy to Profesor wyjaśnia „Marysi” cel swojego naukowego eksperymentu. Uczniowie powinni zauważyć, że w filmie *Poszukiwany, poszukiwana* twórcy w sposób bardzo celowy zastosowali wiele możliwych rodzajów komizmu. Choć komizm ten służy również satyrycznemu ukazaniu czasów PRL-u, to dzięki motywowi „przebieranki”, dostarcza odbiorcy czystego śmiechu i niemal niczym niezłomnej wesołości.

PRACA DOMOWA (do wyboru):

1. Dowiedz się, w jakich filmach i/lub utworach literackich twórcy posłużyli się motywem „przebieranki”. Wymień najśłynniejsze z nich.
2. Poszukaj w dostępnych źródłach anegdot związanych z realizacją filmu. Opracuj je w postaci krótkich notek.
3. Wymień dialogi lub zdania bohaterów powszechnie znane i często przytaczane, tzw. „skrzydlate słowa”.
4. Oceń kreacje aktorskie w filmie Barei. Napisz uzasadnienie przyznania nagrody dla, Twoim zdaniem, najlepszego aktora filmu.

ZAŁĄCZNIK NR 1¹

ZAŁĄCZNIK NR 2

„Komedia to film, który ma nas rozbawić. Przedstawione w komedii osoby, zdarzenia oraz sytuacje powinny być zabawne. Te śmieszne sytuacje wcale nie muszą być niezwykle, mogą być zaczerpnięte z życia codziennego (przecież nam wszystkim też przytrafia się co jakiś czas komiczne zdarzenie). To sposób ich przedstawienia powoduje, że się śmiejemy. Bohaterom komedii zdarzają się różne pomyłki, są nieporadni, mają pecha. Także ich wygląd bywa śmieszny oraz to, co i jak mówią. Komedia cechuje szczęśliwe zakończenie (często używa się tu angielskiego określenia *happy end*). Podstawą obecnego w nich komizmu nierzadko bywa kontrast (np. w odniesieniu do postaci bohaterów: mały i duży, gruby i chudy)”².

ZAŁĄCZNIK NR 3

„Komizm — właściwość charakterystyczna dla pewnych konfiguracji zjawisk spotykanych w życiu lub przedstawianych przez sztukę, wywołująca u obserwatora, mogącego być równocześnie uczestnikiem lub sprawcą takich konfiguracji, reakcję w postaci śmiechu i wesołości wykluczającą zarazem silne emocje negatywne, jak np. trwogę, odrazę, rozpacz czy litość (...). Najważniejsze z motywacji przeżycia komizmu to: 1. odczucie wyższości, przewagi i bezpieczeństwa obserwatora dystansującego się

¹ Plakat do filmu autorstwa Jakuba Erola https://www.poster.pl/poster/erol_jakub_poszukiwany_poszukiwana/pl

² Mostowska J., *Elementarz młodego kinomana*, Łódź 2017, s. 27.

wobec komicznego obiektu (...), 2. zaskoczenie odbiorcy i przemiana jego postawy wskutek kontrastu pomiędzy początkowymi nastawieniami oczekiwaniami a ostatecznym rozwiązaniem komicznej sytuacji, (...), 3. ujawnienie jakiejś oczywistej niecelowości, niedorzeczności, absurdu, anomalii, 4. przypadki dominacji rozmaitych form autotematyzmu i mechaniczności nad wiecznie zmiennym, przeciwnym schematyzacji nurtem życia i duchowego rozwoju, 5. sprzeczności między prawdą a pozorem; między istotą zjawiska a jego zmysłowym i momentalnym objawieniem, między celem a mającymi do niego prowadzić działaniami (...)"³.

ZAŁĄCZNIK NR 4

Grupa	Rodzaj komizmu	Stanisław jako „Marysia”	Absurdy PRL-u	Pytania do analizy wybranej sceny
1	Komizm sytuacyjny			<p>Co jest źródłem komizmu? W jaki sposób twórcy osiągnęli pożądany efekt?</p> <p>Czemu służy zastosowany w scenie komizm?</p>
2	Komizm postaci			
3	Komizm słowny			

³ Głowiński M., Kostkiewiczowa T., Okopień-Sławińska A., Sławiński J., *Słownik terminów literackich*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1988, ss. 230–231.

ZAŁĄCZNIK NR 5⁴

---

⁴ Kadry z filmu S. Barei pobrane ze strony: <https://film.wp.pl/poszukiwany-poszukiwana-kulisy-slynnej-sceny-wyszly-na-jaw-6025228944696449g/5>